

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента Комаринської Юлії Борисівни на дисертацію Богатирчука Олександра Миколайовича на тему «Розслідування кримінальних правопорушень у сфері землевикористання та охорони надр», поданої до захисту у спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми. Серед найактуальніших проблем сьогодення є шкода екологічній системі, що виражається у забрудненні, виснаженні та спотворенні екологічного балансу не лише окремої території, а й всієї планети. Проблема набула глобального характеру, що потребує адекватної відповіді, яку світова спільнота відчайдушно намагається знайти. Такий перехід вимагає колективних зусиль суспільства, відповідної державної політики. Згідно з деякими дослідженнями, екологічна кримінальна протиправність є однією з четвертих за величиною діяльністю у світі, що швидко збільшується на 5-7% на рік. Кримінальні правопорушення проти довкілля мають негативний вплив не лише на певну ділянку території на якій вони вчиняються, або людей, які мешкають на цій території, нажаль, такі кримінально-протиправні дії мають довготривалий характер шкідливих наслідків, що негативно впливають як на розвиток певної території та громади, так і на формування та розвиток екосистеми регіону, країни, і у глобальному розумінні, є складовою деградації навколишнього середовища у світі. Протиправні прояви у сфері землевикористання, охорони надр, атмосферного повітря в Україні, на сьогоднішній день, обумовленні бажанням окремих людей збагатитися за рахунок природних ресурсів, так і бажанням окремих підприємств та організацій, використовуючи умови воєнного стану в країні, збільшити свої капітали, економлячи на дотриманні законодавчо встановлених норм необхідних для захисту довкілля.

За даними Офісу Генерального прокурора України у 2024 році зареєстровано 4153 кримінальних правопорушень проти довкілля, у 2023 році – 4741 кримінальних правопорушень, у 2022 році – 4018 кримінальних правопорушень, у 2021 році – 5416 кримінальних правопорушень, у 2020 році – 4558 кримінальних правопорушень. Такі статистичні дані свідчать про стійкий високий рівень даного роду кримінальної протиправності, що у свою чергу вимагає від правоохоронних органів вжиття рішучих заходів із вдосконалення наявних методик розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля.

Розвиток техніки та різноманітних технологій, що використовуються для збільшення економічної ефективності виробництва, як наслідок, зворотна сторона такого розвитку призводить до зміни проявів кримінальної протиправності проти довкілля, сприяє розробці нових способів вчинення кримінальних правопорушень.

Така ситуація вимагає від правоохоронних органів поглиблення знань у цій сфері та вдосконалення існуючих методик розслідування зазначених категорії кримінальних правопорушень, індивідуалізації кожного окремо

взятого факту екологічно шкідливої діяльності, відповідно, ситуаційного підходу у досудовому розслідуванні, що враховує особистісні характеристики особи правопорушника, економіко-географічне розташування місця вчинення, природно-кліматичні умови, спеціалізацію в цілому ряді провідних галузей народного господарства, демографічні, екологічні і соціальні проблеми регіону, тощо. Саме тому, проведене дисертантом дослідження показало, що єдину базову методику розслідування всіх видів екологічних злочинів створити не є можливим через істотні відмінності таких злочинів між собою. З метою забезпечення завдань кримінального судочинства, а саме забезпечення ефективності досудового розслідування, необхідним є вдосконалення існуючих та розробка нових методів криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень у сфері землевикористання, охорони надр, атмосферного повітря в Україні.

Викладене підкреслює важливість дослідження з урахуванням можливостей сучасної криміналістичної науки та чинного кримінального процесуального законодавства сутності кримінальних правопорушень у сфері землевикористання та охорони надр, вказує на необхідність оптимізації їх розслідування, що в умовах сьогодення є одним із першочергових завдань у боротьбі з кримінальною протиправністю загалом та протиправними діями проти довкілля зокрема. Зазначені обставини й зумовлюють вибір теми дослідження, його спрямованість і зміст, викликають необхідність перегляду, уточнення та вироблення нових адекватних заходів протидії органами прокуратури, слідчими та оперативними підрозділами Національної поліції.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Вивчення дисертації та наукових публікацій автора засвідчують логічність структури дослідження, що надало можливість дисертанту визначити мету, об'єкт, предмет і завдання роботи та повно дослідити обрану тему у межах визначеного обсягу дисертаційного дослідження.

У роботі використано сукупність загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціально-наукових методів пізнання, які дали змогу висвітлити й вирішити низку теоретичних та практичних питань теми дослідження.

Дисертант проаналізував значну кількість наукових джерел (342 найменування), ґрунтовно вивчив роботи інших науковців, що надало можливість вирішити наукову задачу, сформулювати пропозиції та рекомендації з розслідування кримінальних правопорушень у сфері землевикористання та охорони надр.

Обґрунтованість сформульованих у дисертації висновків забезпечена емпіричними даними, а саме: статистичні та аналітичні матеріали Офісу Генерального прокурора України за період 2019–2024 років; результати вивчення матеріалів 109 кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення у сфері землевикористання та охорони надр, розглянуті судами в 2015–2024 рр. у різних регіонах України; узагальнені дані анкетувань 303 респондентів (слідчих – 129; співробітників оперативних підрозділів – 106, прокурорів – 68) з м. Києва, Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Житомирської, Закарпатської, Запорізької, Київської, Львівської, Рівненської,

Харківської області; огляди судово-слідчої практики, офіційні дані Державної служби статистики України, довідкові видання, статистичні матеріали. При дослідженні матеріалів кримінальних проваджень, опрацюванні джерел та визначенні ключових аспектів обраної проблематики використовувався власний досвід роботи в слідчих підрозділах НПУ.

Результати наукового дослідження висвітлено в: п'яти статтях у наукових фахових виданнях України, восьми тезах доповідей на наукових конференціях.

Отже, дисертація Богатирчука О. М. на тему «Розслідування кримінальних правопорушень у сфері землевикористання та охорони надр» виконана на високому науковому рівні.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Дисертація Богатирчука О. М. є першим у вітчизняній криміналістичній науці спеціальним комплексним дослідженням розслідування кримінальних правопорушень у сфері землевикористання та охорони надр, яке висвітлює теоретичні положення та практичні рекомендації щодо забезпечення ефективного розслідування кримінальних правопорушень у сфері землевикористання та охорони надр, у якому надано пропозиції з удосконалення науково-методичного забезпечення судово-екологічної експертної діяльності: роробки стандартних судово-експертних операційних процедур дослідження об'єктів довкілля; розширення переліку видів та експертних спеціальностей у сфері судово-екологічної експертизи. Також представлено низку положень і висновків, які становлять наукову новизну.

У роботі сформульовано низку результатів і висновків, що були отримані вперше і мають високий ступінь наукової новизни.

Зокрема, вперше: розроблено елементний склад криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень у сфері землевикористання та охорони надр, що слугуватиме успішному вирішенню завдань розслідування; сформовано наукову позицію, щодо віднесення потерпілого, поряд з відомостями про час, місце його підготовки, вчинення та приховання, характеру кримінальної ситуації, до структури обстановки кримінального правопорушення як факультативного складника, не властивого для окремих протиправних діянь цієї категорії, виокремлено його типові характеристики; обґрунтовано необхідність налагодження системної, на постійній основі, міжвідомчої взаємодії підрозділів Національної поліції, природоохоронними контролюючими органами, Спеціалізованої екологічної прокуратури, за координуючої ролі останньої, з огляду на зазвичай організований, тривалий характер аналізованих кримінальних правопорушень; аргументовано доцільність активного застосування в ході збирання та перевірки доказів у кримінальних провадженнях цієї категорії НСРД, а також заходів забезпечення кримінального провадження – арешту майна, тимчасового доступу до речей і документів, тимчасового вилучення майна.

Удосконалено наукові положення щодо переліку криміналістично значущих особистісних характеристик особи злочинця та організатора кримінального промислу; положення, які характеризують стан наукових

досліджень з обраної проблематики, визначено актуальні питання для першочергового опрацювання; типові слідчі ситуації початкового та наступного етапу розслідування аналізованих кримінальних правопорушень, наукові ідеї щодо можливості висування та перевірки типових версій; організаційні й тактичні особливості проведення допиту, а також криміналістичні рекомендації щодо використання тактичних прийомів та застосування заходів безпеки при проведенні слідчого експерименту; наукові ідеї щодо активного використання можливостей окремих видів експертиз при розслідуванні кримінальних правопорушень цієї категорії, які згруповано за критерієм: екологічної спрямованості; технічні; криміналістичні.

Також дістали подальший розвиток: теоретичні і практичні рекомендації щодо налагодження в аналізованих кримінальних провадженнях зв'язків з громадськістю та ЗМІ; положення щодо високої інформативності вилучених з місця огляду та обшуку окремих об'єктів; рекомендації щодо підвищення ефективності огляду завдяки: залученню до його проведення оперативних працівників та фахівців у відповідній галузі залежно від слідчої ситуації; використанню БПЛА для фіксації матеріальної обстановки; виявленій та вилученій інформації, що міститься в службовій документації та на цифрових носіях тощо; аргументація доцільності доповнення Інструкції, затвердженої наказом МВС № 575, окремим розділом, який визначатиме повноваження слідчих та оперативних підрозділів, склад СОГ за територіальним, тематичним принципом, права та обов'язки спеціалістів, ОРЗ тощо взаємодії в ході розслідуванні кримінальних правопорушень проти довкілля; рекомендації з розробки стандартних судово-експертних операційних процедур дослідження об'єктів довкілля, розширення переліку видів та експертних спеціальностей у сфері судово-екологічної експертизи, що сприятиме підвищенню ефективності проведення судових експертиз, удосконаленню науково-методичного забезпечення судово-екологічної експертної діяльності; криміналістичні рекомендації з організації спільних занять на базі територіальних підрозділів спеціалізованої екологічної прокуратури з акцентом на особливостях виявлення, документування та розслідування означених кримінальних правопорушень.

Крім зазначеного, у роботі містяться інші положення, висновки та рекомендації, які в сукупності забезпечують цілісність наукової новизни здійсненого дослідження.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість отриманих результатів дослідження, сформульованих положень і висновків дисертаційної роботи Богатирчука О. М. не викликають суттєвих зауважень. Висновки в дисертації сформульовано відповідно до отриманих результатів, вони мають вагому аргументацію, свідченням чого є використана методологія дослідження, яка ґрунтується на сукупності загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціально-наукових методів пізнання.

Обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, також забезпечена емпіричними даними.

Отже, результати дисертації Богатирчука О. М., які винесено на захист, є достатньо аргументованими, обґрунтованими, логічними та переконливими, мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методології наукової діяльності. Наукові результати й положення, що винесені на захист, отримано завдяки використанню різноманітних методів, таких як історико-правовий, формально-логічний, догматичний, типологічний, функціональний та системний, методи аналізу, синтезу, індукції та дедукції, статистичний, соціологічний та прогностичний методи, а також ґрунтовної емпіричної бази.

Постановка завдань, визначення мети, об'єкта та предмета дослідження є чіткими, зрозумілими й такими, що цілком відповідають загальним вимогам. Завдання наукового пошуку виконано, мети роботи досягнуто.

Отже, поставлені наукові завдання виконано на високому методологічному рівні, а дисертант опанував необхідні компетенції для рівня доктора філософії.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Сформульовані та аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й надалі може бути використано у:

– *правозастосовній діяльності* – як рекомендації та пропозиції, що спрямовані на підвищення ефективності діяльності з розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії (акт Державного бюро розслідувань від 27 червня 2025 року);

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень», «Криміналістичні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень»; під час підготовки навчально-методичних праць та дидактичних матеріалів (акт Національної академії внутрішніх справ № 198-оп від 06 грудня 2024 року);

– *науково-дослідній діяльності* – для підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних проєктів нормативно-правових актів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову (акт Національної академії внутрішніх справ № 197-нд від 05 грудня 2024 року).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація О. М. Богатирчука, викладена українською мовою та має чітку структуру, що відповідає вимогам МОН України та Порядку присудження ступеня доктора філософії. Робота складається з анотації (українською та англійською мовами), переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що включають дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (342 найменування на 33 сторінках) та 5 додатків на 39 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 315 сторінок, з яких основний текст – 243 сторінок.

Анотація в стислій формі відображає основні тези дослідження, викладена українською та англійською мовами, доповнена переліком публікацій здобувача, в яких висвітлено основні результати дослідження.

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, охарактеризовано ступінь наукової розробленості, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету дослідження, окреслено поставлені завдання наукового пошуку, сформульовано об'єкт і предмет дослідження, описано використані методи пізнання, емпіричну базу, аргументовано наукову новизну отриманих результатів, зазначено про особистий внесок здобувача й інформацію щодо апробації матеріалів дисертації.

У **розділі 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження і криміналістична характеристика кримінальних правопорушень у сфері землевикористання та охорони надр»** автором схарактеризовано стан наукових досліджень щодо актуальних проблем з питань захисту, запобігання та розслідування екологічних кримінальних правопорушень засобами наук кримінального циклу. Серед наукових розвідок автором виокремлено такі праці: «Протидія злочинам у сфері земельних відносин» Андрусенко С. В., Бандурка О. М., Гусаров С. М., Рябченко М. С. та ін. (2013), «Вивчення та попередження злочинності в сфері земельного ринку в Україні» Ізовіта А. М. (2014), «Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля» Одерій О.В. (2015), «Землі та земельна ділянка як предмет злочинів» Пенязькова О.М. (2017), «Доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею» Дякін Я. О. (2019), «Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням кримінальних правопорушень проти довкілля» Крігер Л. Ю. (2019), «Кримінальна відповідальність за злочини у сфері земельних відносин» Мовчан Р. О (2020), «Кримінально-правова охорона земельних ресурсів в Україні: теоретико-правовий аспект» Шульга А. М. (2021), «Розслідування кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин» Ігнатченко Н. В. (2021), «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із забрудненням водних об'єктів (за матеріалами Чорноморського регіону)» Галицька О. К. (2021), «Виявлення та розслідування підрозділами Національної поліції України розкрадання лісодревини» Р.Р. Романенко (2021), «Кримінологічна характеристика та запобігання кримінальним правопорушенням у сфері земельних відносин» Семенишиної-Фіголь Б.М. (2021), «Розслідування злочинів, пов'язаних із порушенням правил екологічної безпеки» Пастух А.В. (2023), Л.В. Кондратюк «Методика розслідування злочинів у сфері земельних відносин» (2023), «Воєнні злочини проти довкілля за міжнародним кримінальним правом» Садова Т.С. (2023), «Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання забрудненню атмосферного повітря» Шевченко Н. С. (2024). Однак, на думку автора, загальне погіршення екологічної ситуації в Україні, яка певною мірою посилюється кримінальними правопорушеннями проти довкілля, спонукало до прийняття у 2019 р. Закону України «Про основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року», в якому до стратегічних цілей віднесено «забезпечення практичної реалізації результатів сучасних та фундаментальних екологічних досліджень та безперервної взаємодії між науковцями та державними

органами, а також врахування рекомендацій наукових установ при прийнятті управлінських рішень та підготовці проектів нормативно-правових актів». Наразі, теоретична основа для формування комплексної криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері землевикористання та охорони надр сформована фрагментарно, а окремі її аспекти сформульовані в межах окремих наукових праць (монографічних та дисертаційних досліджень, навчальних посібників, методичних рекомендацій, статей, тез).

Автором визначено, що предмет злочинного посягання (піддані негативному антропогенному впливу надра і корисні копалини загальнодержавного значення, рослинний і тваринний світ, земельні ділянки, в т. ч. водного фонду) вказує на суспільно небезпечний характер діяння, містить якісні та кількісні ознаки, що дозволяють виділити стійкі зв'язки з особою злочинця, способом учинення протиправного діяння та іншими структурними елементами криміналістичної характеристики.

Типовими елементами обстановки вчинення означених кримінальних правопорушень є відомості про час, місце його підготовки, вчинення та приховання, а також характер кримінальної ситуації (доступність предмету злочинного посягання, географічні та погодні умови), які поряд із вибором способу вчинення зазначених протиправних діянь, мають вирішальний вплив на характер злочинної діяльності.

Характерною ознакою обстановки вчинення кримінальних правопорушень у сфері землевикористання та охорони надр, є те, що вона формується під впливом матеріальних та інтелектуально-вольових факторів, часто залежить від способу обраних злочинцем протиправних дій, визначається специфікою оформлення спеціальних дозволів на користування надрами, недоліками в діяльності контролюючих органів, погодними умовами, а також часом і місцем учинення відповідного кримінально протиправного діяння.

З огляду на фактичну відсутність у більшості кримінальних проваджень цієї категорії особи в процесуальному статусі потерпілого, дані про особу потерпілого віднесено до факультативних елементів обстановки кримінального правопорушення.

Спосіб вчинення аналізованих кримінальних правопорушень охоплює дії з підготовки, вчинення і приховування кримінального правопорушення, котрі об'єднані єдиним злочинним задумом.

Зроблено висновок, що типовий портрет особи, яка вчиняє кримінальні правопорушення у сфері землевикористання та охорони надр, сформулювати надзвичайно важко у зв'язку з різним характером суспільно небезпечних діянь, віднесених до цієї категорії.

У розділі 2 «Початковий та наступний етап розслідування кримінальних правопорушень у сфері землевикористання та охорони надр» визначено, що під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері землевикористання та охорони надр типові слідчі ситуації складаються як на початковому, так і на наступному етапі розслідування. На основі аналізу кримінальних проваджень, а також теоретичних положень, розроблено алгоритм організаційно-тактичних та процесуальних дій у відповідній ситуації.

У якості основного для типізації слідчих ситуацій початкового етапу розслідування взято критерій поінформованості про особу злочинця та про спосіб учинення кримінального правопорушення: 1) особу (усіх причетних осіб) затримано під час учинення (замаху на вчинення) кримінального правопорушення і він визнає свою винуватість; 2) особу ймовірного злочинця встановлено, він визнає себе винним у вчиненні кримінального правопорушення, при цьому заперечує причетність до вчиненого інших осіб; 3) особу ймовірного злочинця встановлено і він не визнає себе винним у вчиненні кримінального правопорушення та заперечує причетність до нього інших осіб; 4) особу ймовірного злочинця встановлено, проте він переховується з метою уникнення кримінальної відповідальності та його місцезнаходження невідоме.

Слідчі ситуації наступного етапу розслідування обумовлюються результативністю попереднього етапу, наявністю підозрюваного, його позицією та позицією учасників кримінального провадження, тактичними рішеннями слідчого: 1) особу злочинця встановлено, зібрано докази щодо його причетності до кримінального правопорушення, на підставі чого повідомлено про підозру; 2) особу, причетну до вчиненого встановлено, проте зібраних доказів не достатньо для повідомлення їй про підозру; 3) зібрано недостатньо доказів, відсутня інформація про підозрюваного; 4) зібрані докази свідчать про відсутність в діях підозрюваного складу кримінального правопорушення.

На початковому та наступному етапі висувуються та перевіряються типові слідчі версії: про спосіб учинення; про особу злочинця; про особу організатора; щодо принципу формування злочинної групи; про причетність до вчиненого працівників правоохоронних, природоохоронних, інших державних органів; щодо місцезнаходження незаконно видобутих корисних копалин; про вчинення інших протиправних діянь та ін. Здійснюється перевірка показань осіб, які заперечують свою непричетність до вчиненого, дають неправдиві показання тощо. Для вирішення слідчих ситуацій та перевірки версій розроблено алгоритм дій слідчого та оперативних співробітників, який передбачає проведення комплексу слідчих (розшукових) дій, НСРД і ОРЗ, а також окремих заходів забезпечення кримінального провадження, спрямованих на отримання та перевірку доказів.

Автором зроблено висновки, що до найбільш ефективних процесуальних форм взаємодії між слідчими та оперативними підрозділами віднесено доручення проведення слідчих (розшукових) і НСРД, повідомлення про наслідки ОРЗ; розшук підозрюваного. Типовими непроцесуальними формами взаємодії є діяльність у складі СОГ, сприяння слідчому у проведенні слідчих (розшукових) дій, взаємний обмін інформацією, узгоджене планування заходів, спрямованих на перевірку версій. Зважаючи на здебільшого організований та триваючий характер злочинності у досліджуваній сфері, необхідне налагодження міжвідомчої взаємодії підрозділів, яким доручено застосування законодавства про охорону довкілля за координуючої ролі Спеціалізованої екологічної прокуратури, взаємодії між правоохоронними та природоохоронними контролюючими органами, підтримання зв'язків з громадськістю та ЗМІ.

У розділі 3 «Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері землевикористання та охорони надр» зазначено, що специфіка огляду місця події, в тому, що часто огляд відбувається в умовах інформаційного дефіциту, викликаного спотворенням слідчої картини кримінального правопорушення внаслідок часових змін і під впливом атмосферних явищ, може супроводжуватись внесенням змін у документацію та відображенням слідчої інформації на цифрових носіях. Якість зазначеної слідчої (розшукової) дії на початковому етапі може бути підвищена завдяки виконанню низки організаційно-тактичних рекомендацій, зокрема щодо: належного складу СОГ (слідчий, оперативний працівник, та, залежно від слідчої ситуації, фахівець у галузі землекористування, комп'ютерних технологій, меркшейдер, еколог, хімік та ін., кінолог із собакою); використання тактичних прийомів та сучасних засобів криміналістичної техніки, зокрема БПЛА для фіксації матеріальної обстановки; зосередженні на виявленні та вилученні інформації, що може міститись у службовій документації та на цифрових носіях тощо.

В аналізованих кримінальних провадженнях завдання, тактика та перелік питань під час допиту свідків, підозрюваних та потерпілих залежать від слідчої ситуації, позиції допитуваного, способу організації, вчинення та приховування кримінального правопорушення тощо. При виборі тактики допиту слід враховувати ситуацію (конфліктна, безконфліктна), процесуальний статус допитуваного, його обізнаність про подію кримінального правопорушення та особу злочинця, та інші обставини, що мають значення для розслідування.

Автором проведений розподіл на групи експертизи, які призначаються під час розслідування означених протиправних діянь, у такий спосіб: екологічної спрямованості (судово-екологічна, геологічна, гідрометеорологічна санітарно-гігієнічна та ін); технічні (судово-технологічна, будівельно-технічна, агротехнічна); криміналістичні (дактилоскопічна, трасологічна, техніко-криміналістичного дослідження документів, почеркознавча).

До методичних проблем призначення та проведення експертиз віднесено: нестачу або відсутність спеціальних знань у суб'єкта розслідування, незнання можливостей судових експертиз; неправильне визначення потрібного виду експертизи; складнощі, пов'язані з формулюванням запитань експерту; надання у неповному обсязі необхідних об'єктів та матеріалів для проведення експертизи чи об'єктів, непридатних до дослідження внаслідок порушення умов їх зберігання; проблеми розрахунку експертами шкоди, завданої довкіллю, використання ними застарілих методик. Підвищенню ефективності проведення судових експертиз сприятиме удосконалення науково-методичного забезпечення судово-екологічної експертної діяльності, а саме: розробка стандартних судово-експертних операційних процедур дослідження об'єктів довкілля; розширення переліку видів та експертних спеціальностей у сфері судово-екологічної експертизи.

Рекомендаційним висновком автора є те, що з метою покращення обізнаності слідчих про можливості проведення у аналізованих кримінальних провадженнях таких НСРД, як зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, спостереження за особою, річчю або місцем, виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної

організації; контроль за вчиненням злочину, доцільною є організація спільних занять на базі територіальних підрозділів спеціалізованої екологічної прокуратури з акцентом на особливостях виявлення, документування та розслідування означених кримінальних правопорушень.

Після кожного розділу й дисертації загалом сформульовано **висновки**, у яких вичерпно висвітлено зміст розглянутих питань. Висновки відповідають отриманим результатам, мають належну аргументацію, мають високий рівень достовірності.

Зазначене дає підстави стверджувати, що дисертація Богатирчука Олександра Миколайовича на тему «Розслідування кримінальних правопорушень у сфері землевикористання та охорони надр» відповідає встановленим вимогам і є завершеною науковою працею, результати якої виконують актуальне наукове завдання – висвітлення проблематики розслідування кримінальних правопорушень у сфері землевикористання та охорони надр.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації на практиці. Отримані результати дисертаційного дослідження О. М. Богатирчука може бути рекомендовано для використання в освітньому процесі закладів вищої освіти юридичного профілю, у науково-дослідних розробках наукових установ, під час підготовки наукових публікацій та монографій, планування досліджень за цим напрямом.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Загалом позитивно оцінюючи наукову роботу, необхідно спрямувати увагу на деякі дискусійні питання, які потребують, на нашу думку, додаткової аргументації або пояснень під час захисту:

1. На стор. 2 Анотації і далі по тексту роботи, автор зазначає, що здійснений аналіз стану наукових досліджень проблем розслідування кримінальних правопорушень проти доквілля спонукав його до висновку про доцільність аналізу окремих кримінально караних діянь, кваліфікованих за ст. ст. 239-240¹, 254 КК України, в рамках окремої методики, об'єднаної сферою землевикористання та охорони надр.

Нормами Закону №2617-VIII від 22 листопада 2018 року, який набрав чинності 1 липня 2020 року, визначено кримінальні правопорушення як дві категорії: злочини та кримінальні проступки. Відповідно до Кримінального кодексу України, досліджувана автором категорія кримінальної протиправності підпадає під такий розподіл на групи юридично визначених правопорушень.

Тому хотілося б почути від молодого дослідника, чому у дисертації ним акцентується увага лише злочинних проявах в сфері землевикористання та охорони надр.

2. Автор у змісті дисертації зазначає назву підрозділу 3.1 Огляд місця події, а по тексту роботи підрозділ 3.1 має назву «Огляд та його види». Розуміючи технічну помилку, можна говорити про те, що суть та тактику проведення такої слідчої (розшукової) дії як «Огляд» автором розкрито. Проте, дисертант на стор. 157 конкретизує увагу на таких об'єктах огляду як: одяг (14 %); засоби вчинення кримінального правопорушення (67 %); транспортні засоби

(18%); речі, отримані злочинним шляхом (11%), а от об'єкти, що зазнали протиправний вплив (деревина, ґрунтовий покрив, дно боліт, озер, рік тощо) та відображають механізм протиправного впливу та відповідно знарядь не виокремлює. Хотілось почути від дисертанта, чи проведено було ним класифікація об'єктів огляду, що зазнали змін в наслідок кримінально-протиправних дій, відповідно від природи їх походження та значення такої класифікація для досудового розслідування.

3. У своєму дослідженні під час розгляду питання «Особливості взаємодії слідчих з іншими суб'єктами» автор ґрунтовно досліджує та на стор. 140, 239 надає рекомендації, щодо налагодження співпраці між слідчими Національної поліції, яким підвідомчі аналізовані кримінальні правопорушення, працівниками Спеціалізованої екологічної прокуратури, оперативними підрозділами, зокрема СБУ, ДБР, БЕБ, органами державного нагляду у сфері охорони навколишнього природного середовища. Проте лише опосередковано розкриває питання налагодження належної взаємодії із медіа, що обумовлює потребу деталізації авторської позиції.

Висловлені зауваження є дискусійними, загалом не позначаються на позитивній оцінці дисертації та спрямовані на поглиблення наукової дискусії під час прилюдного захисту.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час вивчення як дисертації, так і наукових публікацій автора фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. Дисертація О. М. Богатирчука є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації поставленим вимогам. Дисертація Богатирчука Олександра Миколайовича на тему «Розслідування кримінальних правопорушень у сфері землевикористання та охорони надр», представлена на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, у якому отримано науково обґрунтовані результати, що вирізняються новизною, за своїм змістом відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам, встановленим у Порядку підготовки здобувачів вищої освіти (наукових установах), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 року № 261 (із змінами і доповненнями), наказу МОН України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор – Олександр Миколайович Богатирчук – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ кандидат юридичних наук, доцент

Юлія КОМАРИНЬСЬКА

*Людмила Васильевна Комаринська
вступила в роботу в 1987 році
експерт МЗ Зінарида О. А.*

